

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

ο παλμός του κόσμου

ΑΓΩΝΕΣ
ΤΗΣ
ΑΓΑΠΗΣ
ΣΤΟΝ
ΚΑΙΡΟ
ΜΑΣ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Ο ΠΑΛΜΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Αγώνες της αγάπης στον καιρό μας

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Σημείωση του εκδότη: Στην παρούσα έκδοση ορισμένες
ορθογραφικές επιλογές αποτελούν επιθυμία του συγγραφέα.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια
Βασίλης Καραποστόλης, *Ο παλμός του κόσμου:*

Αγώνες της αγάπης στον καιρό μας

Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης

Διορθώσεις: Ευαγγελία Δάλκου

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Βασίλης Καραποστόλης, 2021

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Απρίλιος 2022

Κ.Ε.Τ. Δ683 Κ.Ε.Π. 205/22

ISBN 978-960-16-8041-5

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38 (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ), 10437 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 10678 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), Τ.Θ. 1213, 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πρόλογος	9
--------------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο έρωτας για το αιώνιο	15
Το πάθος της κατοχής	26
Η προσφορά της αγάπης	37
Ερωτική παλινδρόμηση	46
Η προσμονή	54
Ανάμεσα στους ομοίους	64
Η φιλεύσπλαχνη χαρά	76
Από τον όμοιο στον πλησίον	92

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ευχαρίστηση έναντι αγάπης	111
Η φυγοπονία του εγώ	139
Η κίνηση της αυθυπέμβασης	164
Ο δημιουργός και ο θάνατος	177
Το αίτημα της ομορφιάς	197

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η έλξη του ιδεώδους	213
Στοργή για τη γενέτειρα	236
Η αγαπητική αγωγή	262
Επίλογος	297

Πρόλογος

ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΑΔΟΞΟ το πόσο λίγα είναι διατεθειμένοι να κάνουν οι άνθρωποι σήμερα για αυτά που λένε πως τα επιθυμούν πολύ. Δεν έχουν πάψει να δηλώνουν πως θα ήθελαν να γνωρίσουν την αγάπη. Αν τους ακούσει πιο προσεκτικά κανείς, θα καταλάβει τι εννοούν πραγματικά: εννοούν να έρθει από κάπου ένα αίσθημα που να τους περιβάλλει με εύνοιες, με περιποιήσεις, με χάδια προς το εγώ που θα τα εισπράξει σαν να του οφείλονταν από παλιά. Περιμένουν να αγαπηθούν όπως περιμένουν να χρησιμοποιήσουν τις ιδιότητες ενός πράγματος εξυπηρετικού που προστίθεται στην οικοσκευή τους. Εκεί οφείλεται και η σύγχυση ανάμεσα στο «μου αρέσει» και στο «αγαπώ».

Το έναυσμα για να γραφούν οι σελίδες που ακολουθούν το έδωσε αυτή η παρατήρηση. Μας παρέχει έναν δείκτη σαφή για το πού οδεύει ο κόσμος μας. Εκείνοι που τον κατοικούν στρέφουν όλη τους την προσοχή προς τον εαυτό τους, που όσο περισσότερα του δίνουν, τόσο λιγότερα έχει τη διάθεση να ανταποδώσει. Αν και οι ενδείξεις δεν είναι ενθαρρυντικές, ευελπιστούν ότι τα αγαθά –ουσιαστικά, οι ανέσεις– δεν θα πάνε να έρ-

χονται προς το μέρος τους. Και αν ένα από αυτά, η αγάπη εν προκειμένω, καθυστερεί, πάντα θα υπάρχουν τα μέσα να το υποκαταστήσουν. Χωρίς χρονοτριβή βάζουν στη θέση της πολλά, μικρά κομμάτια από την ευχαρίστηση που δίνει η ποικιλία των πραγμάτων, των δραστηριοτήτων, των ασχολιών. Μια δίχως πάθος συλλογή από πρόσκαιρες τέρψεις πάει να παραπλανήσει τις βαθύτερες ανάγκες. Εκείνες, φυσικά, αντιδρούν. Καλούν τη λογική να επέμβει. Και τι βλέπουμε; Να μουδιάζει η ίδια η λογική. Αδυνατισμένη, γεμάτη αμφιβολίες, παρακολουθεί να αναπτύσσεται γύρω της ένα τόσο επίμονο και σχολαστικό ενδιαφέρον για το τι κατεβαίνει καλύτερα στον λάρυγγα, τι αποκοιμίζει καλύτερα τα νεύρα, τι παιχνιδίζει καλύτερα μπροστά στα μάτια, ώστε στο τέλος η σκέψη για το τι είναι όντως καλύτερο να μοιάζει περιττή ή και ενοχλητική. Το αποτέλεσμα είναι βαρύ σε κόστος. Καταδικάζεται η ζωή να αλεσθεί από τον ίδιο τον μύλο της. Όλη της η ενέργεια απορροφάται από τους κύκλους της συντήρησης και της αναπαραγωγής. Συντελείται μεταβολισμός χωρίς μεταστοιχείωση. Κάθε μέρα σπρώχνεται προς τα εμπρός, μισοναρκωμένη, για να μη βλέπει πως το προχώρημά της δεν είναι παρά τα βήματα μιας ύπαρξης σε συνεχή ελάττωση προς την τελική φθορά της. Αλλά να άγεσαι από μόνος σου προς τη φθορά; Να παραδίδεσαι σε έναν θάνατο πριν από τον θάνατο, ισχυριζόμενος πως ποθείς τη ζωή;

Το πρόβλημα, όπως είναι φανερό, αφορά την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και τις τύχες του κόσμου. Εξα-

γορασμένος από τους μηχανισμούς που ο ίδιος έστησε, ο σύγχρονος άνθρωπος έκλεισε τα μάτια για να μη δει ότι η δυνατότητα μιας ανέλιξης της ζωής δεν ήταν χίμαιρα. Η ανιούσα ήταν ανέκαθεν μια κατεύθυνση που θα μπορούσε να πάρει. Όρος αναγκαίος για αυτό ήταν να εμπιστευτεί την κοσμογονική δύναμη του έρωτα και της αγάπης, χάρη στην οποία εκεί όπου θα εμφανιζόταν η διάλυση θα άρχιζαν να δουλεύουν το μυαλό και η καρδιά για να φέρουν τη σύνθεση. Η πορεία των πραγμάτων έδειξε πως στην ανθρωπότητα δεν υπήρχε αρκετό κουράγιο και γενναιοδωρία για να επιτευχθεί ένας τέτοιος στόχος. Πλην όμως η απαίτηση παραμένει. Η ανάγκη να υψωθεί ο άνθρωπος πάνω από την τάση του να μικραίνει τόσο τον κόσμο όσο και την ύπαρξή του, είτε για λόγους ευκολίας είτε από δειλία, είναι οξύτερη παρά ποτέ. Οι κοινωνικοί μηχανισμοί έχουν ταπεινώσει την ατομική θέληση. Και εκείνη, για να μην το ομολογήσει, ψάχνει για αναισθητικά παντού. Όταν δεν τα βρίσκει, είναι έτοιμη να μισήσει, να εκδικηθεί δηλαδή τον κόσμο που δεν της επέτρεψε να φανερώσει ότι δεν είναι φτιαγμένη για να αρνείται και να καταστρέφει.

Ίσως να μην είναι εντελώς ουτοπικό να ξαναπιάσουμε το νήμα από εκεί που κόπηκε –στην πρώτη φάση της Αναγέννησης– και να αναρωτηθούμε αν θα ήταν δυνατόν οι τελευταίες ικμάδες προθυμίας, καλοπροαίρετου ζήλου και ευρηματικότητας να συντονιστούν υπό την ηγεσία της αγάπης και να αναλάβουν ένα έργο διάσωσης του πολιτισμού την τελευταία ώρα. Ο αναγνώ-

στης θα βρει στο βιβλίο ορισμένες σκέψεις πάνω στο ζήτημα αυτό, επικεντρωμένες στις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας παρόμοιας δράσης. Στον καιρό του ο Τολστόυ συλλογιζόταν ότι, αφού παντού οι φορείς της διαφθοράς συνασπίζονται, γιατί να μη συνασπιστούν και οι αδιάφθοροι; Είναι μια πρόκληση και μια υποχρέωση που επανέρχονται. Μπορούν άραγε οι αγαπώντες να συγκροτήσουν μια δύναμη ικανή να ανακόψει την καταστροφή και ταυτόχρονα ικανή να μην προδώσει την ποιότητα του αισθήματος και της σκέψης από την οποία γεννιέται; Σε ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου εξετάζονται τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η προσπάθεια να δοθεί μια καταφατική απάντηση, όπως επίσης και οι πιθανοί τρόποι να τα υπερβούν όποιοι το επιθυμούν πολύ και ειλικρινά. Το πλέγμα της αδράνειας και της αυταπάτης πρέπει να λυθεί. Διαφορετικά η ανθρωπότητα θα σύρεται σε έναν δρόμο ανάξιο των δυνατοτήτων της, στον δρόμο μιας φιλοζωίας γύρω από το ασήμαντο που θα σκοτώνει την αγάπη για να μην της θυμίζει πως η ζωή θα μπορούσε να αφήνει πίσω της και κάποια έργα. Το να μεριμνά κανείς για τη ζωή του με τον τρέχοντα τρόπο θα φθάσει να είναι μια μορφή αυτοκτονίας μέσω μικροαπολαύσεων. Ας μη συναινέσουμε σε ένα τέτοιο άδοξο τέλος.

Ο έρωτας για το αιώνιο

ΑΠΟΤΕΛΕΙ μέγιστη ειρωνεία το γεγονός ότι η εποχή μας, που καυχήθηκε ότι αποδίδει στον άνθρωπο όλα του τα δικαιώματα, τον εμποδίζει να διεκδικήσει το πιο ριζικό απ' αυτά: το δικαίωμα να μην ανήκει εξ ολοκλήρου στα μεταβλητά. Κάτι εντός του αρνείται να ακολουθήσει την τροχιά των πραγμάτων, επιμένοντας να ψιθυρίζει πως για εκείνο υπάρχουν και άλλες τροχιές. Είναι όμως όλες ανοδικές. Πρέπει κανείς να ανηφορίσει, αν θέλει να μην παραμείνει ανάμεσα στα πράγματα του κόσμου που αλλάζουν, που είναι για να αλλάζουν. Αν ποθήσει το παντοτινό, πρέπει να ξέρει να ανεβαίνει σκαλιά για να το φθάσει. Δεν είναι εύκολο, του λέει η εποχή του. Κι εξάλλου, στο τέλος της πορείας είναι άγνωστο το τι θα βρει. Τι πάει να πει παντοτινό; Μπορεί κανείς να το συλλάβει, μπορεί να το επιθυμεί πραγματικά, έτσι που είναι άπιαστο; Προφανώς, η εναλλακτική επιλογή –να ενδιαφέρεται μόνο για τα τρέχοντα– ούτε κι αυτή είναι θελκτική. Αν ακολουθείς τα τρέχοντα, το βέβαιο είναι ότι κάποια στιγμή θα νιώσεις ότι σε πηγαίνουν με μεγάλη ταχύτητα προς τον αναπόφευκτο γκρεμό. Για να μην το αισθαν-

θείς αυτό, η εποχή σου σε προτρέπει να σταθμεύσεις και να παραμείνεις στο ενδιαμέσο, στο παρόν. Εκεί θα ξεθωριάσει το παρελθόν και θα σβηστεί το αύριο. Όλα όσα συμβαίνουν τότε θα φαίνονται πιο έντονα, πιο ανάγλυφα. Σε σύγκριση μ' αυτά η έννοια του αιώνιου θα μοιάζει να έρχεται μέσα από κάποιο νεφέλωμα.

Ακόμη κι έτσι όμως δεν είναι σίγουρο ότι το λιγότερο αισθητό θα έχει και μικρότερη επίδραση. Ένας οπτασιασμός μπορεί, μερικές φορές, να συνεγείρει την ψυχή πολύ πιο βαθιά απ' ό,τι μια έντονη αίσθηση. Ιδιαίτερα δε όταν μεταφέρει επιθυμίες επίμονες και σαν προσηλυτισμένες σε μιαν αλήθεια απώτατη και αναντίρρητη, αν και δυσδιάκριτη. Τρέχοντας πλησίστιες προς το μέρος της οι επιθυμίες γίνονται όχημα ολοκλήρης της ύπαρξης. Προς τα πού κινούνται;

Την κατεύθυνσή τους τη διέκρινε, κάποτε, ο πλατωνικός στοχασμός: είναι ο άξονας προς το «ἀεὶ ὄν». Ανήκει στη φύση του ανθρώπου να προσβλέπει προς το διηνεκές. Μάλιστα δεν προσβλέπει απλώς, ορέγεται εκείνο που είναι, που δεν αλλοιώνεται. Το «ορέγεσθαι» είναι ένας όρος που μας φέρνει κοντά στον έρωτα: είναι η φυσική προδιάθεση που καταλήγει να γίνει ορμή, μια ορμή που δεν περιορίζεται στο ανθρώπινο πλάσμα, διέπει όλο τον κόσμο των εμβίων. Το μοναδικό στην περίπτωση του ανθρώπου είναι ότι κατά την αναζήτηση του «όντος» έχει για συνεργό τον έρωτα. Το ον δεν είναι κάτι που μπορούμε να το προσεγγίσουμε μόνο με τη γνώση. Χρειάζεται και μια ώθηση άλλου τύπου, με την οποία όλα τα μέλη και τα όργανα

του σώματος θα γίνουν ιχνευτές με ευαισθησία σε βαθμό πρωτόγνωρο. Θα ψάξουν για εκείνο που υπερβαίνει και τη διάνοια και τη φαντασία και το σώμα, αλλά θα το ψάξουν αναγκαστικά με τη διάνοια, τη φαντασία και το σώμα. Τα μέσα υπολείπονται του σκοπού. Απαιτείται ενίσχυση, πρόσθετη ενέργεια. Θα τη δώσει ο έρωτας. Χωρίς αυτόν ο άνθρωπος θα αναλογιζόταν απλώς τη μοίρα του, θα ποθούσε το αιώνιο και θα θλιβόταν που γι' αυτόν το αιώνιο θα ήταν ένας Όλυμπος εσαεί απρόσιτος. Με τον έρωτα αλλάζουν πολλά. Δεν γίνεται χαμηλότερος ο Όλυμπος, αλλά ψηλότερος ο άνθρωπος. Νιώθει ικανός να φθάσει πάνω κι απ' την κορυφή του βουνού: το αιώνιο βρίσκεται πιο ψηλά κι απ' τους αθάνατους θεούς.

Προκειμένου να βρεθεί στις κορυφές η ανθρώπινη ψυχή, είναι απαραίτητες ορισμένες ενέργειες από μέρους της. Κανείς, φυσικά, δεν υπάρχει για να τις υποδείξει, να τις διδάξει. Τι πρέπει να κάνει λοιπόν ο υποψήφιος διεκδικητής του επάθλου; Η αμηχανία του συγκρούεται με τη λαχτάρα του. Εκεί παρεμβαίνει ο έρωτας. Η εισφορά του συνίσταται στο ότι μπροστά στα μάτια του ανθρώπου θέτει μια εικόνα που θα τον ελκύσει, μια μορφή που θα τον ξεσηκώσει. Το ωραίο γίνεται μαγνήτης της ψυχής και της σάρκας. Πρώτη αντιδρά η σάρκα και η ψυχή υπερθεματίζει. Αυτό το όμορφο πλάσμα που αντικρίζουμε μας προκαλεί ταυτόχρονα συγκίνηση και έκπληξη. Πέρα απ' αυτό διαμηνύει, με τρόπο υπαινικτικό στην αρχή, πιο καθαρό στη συνέχεια, ότι αυτό που προσλάβαμε είναι μόνο η

αρχή. Από το ωραίο ατομικό σώμα, θα πει ο Πλάτων, θα οδηγηθεί η ψυχή στα ωραία σώματα, στο να εννοήσει ότι η σωματική ομορφιά κατανέμεται σε διάφορα άτομα. Μπορεί κανείς ήδη να πει ότι με την πλατωνική πρόταση η άμεση τέρψη υπονομεύεται από έναν υπαινιγμό που είναι μαζί και υπόσχεση: «Μη στέκεσαι εδώ, υπάρχουν τέρψεις πιο δυνατές και πιο πλούσιες, εάν στρέψεις την προσοχή σου ολόγυρα». Πιο πέρα φαντάζουν άλλα σώματα, άλλα κάλλη. Η ψυχή συλλαμβάνει και γεύεται τη γενικότητα: τη γεύεται πραγματικά, δεν τη γνωρίζει μόνο. Νιώθει κάποιος τότε πως διαμιάς θα μπορούσε να φιλήσει όλα τα καλογραμμένα χείλη, να αγκαλιάσει όλα τα καλοχτισμένα κορμιά.

Η διεύρυνση της εμπειρίας δεν σταματά εδώ. Τη μετάβαση από την ομορφιά του ατομικού σώματος στην ομορφιά των σωμάτων εν γένει τη διαδέχεται η διαπίστωση πως η δεύτερη αυτή ομορφιά κατά κάποιον τρόπο υστερεί απέναντι σε μια ομορφιά άλλης τάξεως, που αφορά την όλη διαγωγή του ανθρώπου, τα «επιτηδεύματα». Το πώς φέρεται κάποιος, το πώς ρυθμίζει τη ζωή του, το πώς συμβιβάζει μεταξύ τους τις υποχρεώσεις του είναι μια πηγή απ' όπου αντλούνται μαθήματα ισορροπίας και απορρέει μια ανεκτίμητη γαλήνη. Η ισορροπία, η εναρμόνιση, να δύο συστατικά του κάλλους που η ωραία σωματική διάπλαση δεν ήταν δυνατό να τα αναδείξει επαρκώς. Γι' αυτό και η ψυχή μετακινήθηκε από το σώμα. Έφυγε από το ένα σώμα, πήγε στα πολλά σώματα, και από εκεί στα μαθήματα που παρέχουν οι αρετές και ο πρακτικός βίος. Ένα στά-

διο απομένει να μεταβεί η ψυχή από τα επιμέρους μαθήματα στο ένα μάθημα, αυτό που θα τη φέρει ενώπιον του εκθαμβωτικού Ενός, του Απολύτου. Όταν φθάσει εκεί η ψυχή, θα μπορέσει να θεαθεί εκείνο από το οποίο όλα τα όντα λαμβάνουν την υπόστασή τους. Ο ήλιος φωτίζει όλα τα σώματα και τους επιτρέπει να εμφανίζονται στη ζωή μας με τις ιδιότητες τις οποίες οι αισθήσεις μας καταγράφουν. Το Εν ακτινοβολεί, αυτό είναι όλο. Τίποτα άλλο δεν μπορεί να ειπωθεί γι' αυτό. Για μια στιγμή η σκέψη αυτή περνά από τον νου μας σαν σκιά. Μοιάζει με αδιέξοδο να έχουμε φθάσει τόσο ψηλά, να αντικρίζουμε το ύπατο ον και να μην μπορούμε να πούμε κάτι γι' αυτό. Δεν έχουμε λέξεις για να το εκφράσουμε... Η πλατωνική μέθοδος ομολογεί το άρρητον, δεν πάει παραπέρα. Αλλά γιατί θα έπρεπε να προχωρήσουμε;

Ας δούμε τι έχει επιτευχθεί ως τώρα. Έγινε εφικτό να περάσει ο άνθρωπος από την εμπειρία του μερικού, ως προς το σώμα, στην εννόηση του γενικού. Έπειτα πέρασε από το σωματικό στο πνευματικό: είδε το απόλυτο, είδε το τι συντελείται στον βίο από το ύψος μιας εποπτεύουσας αρχής, είδε από την ακρόπολη (για να χρησιμοποιήσουμε την εικόνα του Λουκρήτιου) τα καθήκαστα στη ζωή των ατόμων και της πολιτείας. Το κέρδος συνίσταται στο ότι δεν απέδωσε τα γιγνόμενα σε μια παντελώς άγνωστη και τυφλή δύναμη. Απεναντίας, είδε ότι τα όντα υπάρχουν επειδή τα λούζει με ενέργεια το Ον. Δεν χρειάζεται να ξέρουμε πολύ περισσότερα για να ζήσουμε μ' έναν τρόπο που δεν είναι

τυχάρπαστος. Είναι αρκετό να πούμε ότι τα καλύτερα που είναι δυνατόν να γίνουν στον επίγειο κόσμο μας εξαρτώνται από την ύπαρξη μιας τελειότητας στην οποία αναφέρονται (και στη βάση της οποίας γίνεται η αποτίμησή τους). Για να επιτύχει τα πιο σημαντικά απ' αυτά που τον ενδιαφέρουν ο άνθρωπος, αντιμέτωπος αφενός με το τυχαίο και αφετέρου με τις αμφιταλαντεύσεις του, πρέπει να κοιτάξει προς τα άνω. Όχι για να τον κατευθύνει μια κάποια ουράνια βουλή σε κάθε του βήμα, αλλά για να «δικαιολογήσει» περισσότερο τις εμπνεύσεις του κι επιπλέον για να στηριχθεί. Σε κομβικές στιγμές, όταν η ύλη φαντάζει ικανή να τσακίσει τα κόκαλα της θέλησης, όλοι, και ο τεχνίτης και ο ερευνητής, και ο καλλιτέχνης και ο πολιτικός μεταρρυθμιστής, θα ευχηθούν (ή και θα προσευχηθούν μερικοί) να υπάρχει ένα πνεύμα κοινών κοντά τους, ένα πνεύμα αγαθής μεροληψίας να τους δώσει το σημάδι του για να μην καμφθούν.

Τι είναι λοιπόν το Αγαθόν; Όλα σ' αυτό τείνουν, ενώ εκείνο δεν τείνει πουθενά. Είναι μέσα στον εαυτό του, άυταρκες και αδιαίρετο. Θα μας πιάσει απελπισία με τον ερμητισμό του; Όχι. Διότι δεν είναι στην πραγματικότητα τόσο άδηλο, τόσο φειδωλό στην έκφραση, όσο το παρουσίασε ένας ορισμένος κοντόφθαλμος υλισμός.

Στην πραγματικότητα, από την υψηλή εκείνη σφαίρα εκπέμπονται ορισμένα σήματα. Το ερωτικό αντικείμενο, το έρώμενον, μοιάζει να γνέφει προς το υποκείμενο, τον έρωντα, να συνεχίσει. Πρέπει να αποδείξει ότι το θέλει πολύ αυτό που ζητά για να λάβει μια απά-

ντηση πιο θερμή. Εκείνοι που επιμένουν περισσότερο θα είναι εκείνοι που θα ενθαρρυνθούν περισσότερο. Τούτο σημαίνει πως το υπέρτατο ον ανταποκρίνεται θετικά μόνο όταν ήδη ένα μέρος του σαλεύει μέσα στην ψυχή του ανθρώπου. Έχει εμφυτευθεί εκεί και αναμένεται να βλαστήσει. Δεν θα γίνει όμως αυτό με μια διαδικασία που θα παρακάμπτει τη βούληση. Πρέπει να προσπαθήσει κανείς ν' αγαπήσει μ' έναν τέτοιο τρόπο που να ικανοποιεί το υψηλό ερώμενο. Το ον που δηλώνουμε ότι το αγαπάμε περιμένει από μας να φανερώσουμε αν μπορούμε να κάνουμε πράξη τη δήλωσή μας. Η πράξη προϋποθέτει ειλικρίνεια, επιμονή και προσήλωση. Δεν φθάνει να δείξει κάποιος πως αγαπά το ωραίο, πως συγκινείται με το θέαμα που προσφέρει ένα πρόσωπο, μια στάση, ένα τεχνούργημα ή μια τοποθεσία. Αν εννοεί πραγματικά πως θέλει να κινηθεί προς την υπέρτατη ομορφιά, είναι ανάγκη να ενεργήσει με εντελώς ιδιαίτερο τρόπο. Οφείλει να γονιμοποιήσει. Πρέπει να φέρει στην ύπαρξη ένα ον που να μπει στη θέση του, εφόσον ο ίδιος αυτός, κάποτε, θα παρέλθει. Το να γεννήσει είναι όρος για να μετάσχει στο αιώνιο. Μπορεί να στραφεί προς την παιδογονία ή σε πνευματικά έργα, θα πει ο Πλάτων και θα σημειώσει με έμφαση πως μνημεία έχουν στηθεί μόνο για τα δεύτερα. Η δόξα, η εύκλεια, δελεάζει περισσότερο το άτομο όταν ζει σ' έναν κόσμο στον οποίο η συλλογική μνήμη είναι θεμέλιο και εγγύηση διαρκείας. Όποιος επιτελεί ωφέλιμα και σημαντικά έργα μέλλει να ζήσει στη μνήμη των συμπολιτών του, εφόσον στη μνήμη αυτή οι καλές

πράξεις και τα επιτεύγματα θα εξακολουθούν να ζυγίζονται με τα δοκιμασμένα, καθιερωμένα κριτήρια.

Δεν είναι ουσιαστικό όμως το ζήτημα αν θα επιλέξει κάποιος την τεκνοποιία ή την πραγματοποίηση άλλων έργων. Χρήζει ιδιαίτερης προσοχής ότι και στις δύο περιπτώσεις τον γνώμονα για το τι είδους αποτελέσματα θα προκύψουν τον δίδει το υπέρτατο ον. Αν γεννηθούν παιδιά και δεν λάβουν σωστή ανατροφή, θα ακυρωθεί το σχέδιο της διαίωνισης. Από μόνο του το γεγονός ενός τοκετού δεν εξασφαλίζει τη θετική προοπτική. Υπ' αυτή την έννοια ο κακός γονιός αποκλείεται από το αιώνιο. Το ίδιο ισχύει και με τα πνευματικά έργα. Αν δεν καταβληθεί γι' αυτά η μέγιστη προσπάθεια, ή αν επιτελεσθούν για λόγους καθαρά ιδιοτελείς (που περιορίζουν αναγκαστικά το κύρος τους), τότε δεν θα καταχωριστούν στα γνήσια δημιουργήματα που υπερβαίνουν τον χρόνο. Είναι επινοήματα, τεχνάσματα για να κερδηθεί μια φήμη αναπόφευκτα προσωρινή ή μερικά οφέλη υποταγμένα κι αυτά στην αστάθεια των υλικών πραγμάτων.

Με δυο λόγια, τοκετός μέσα στο *αίσχρον*, στο *άσχημο*, δεν νοείται. Επ' αυτού δεν δίδονται διευκρινίσεις στο *Συμπόσιον*. Μια νύξη μόνο γίνεται: ότι το *αίσχρον* δεν συνάδει με το θείο. Δεν είναι δυνατόν να ασχημονούν οι θεοί – κι εδώ σκόπιμο είναι να παρατηρηθεί πως στην ελληνική μυθολογία, ακόμη και όταν μια θεότητα παραδίδεται σε ένα πάθος, αυτό δεν δηλώνει επικράτηση μιας υποδεέστερης τάξης έναντι μιας άλλης, ευγενέστερης (της μικροπρέπειας, για παράδειγ-

μα, έναντι της μεγαλοθυμίας), δείχνει μόνο πως το ανώτερο διέρχεται μερικές φορές από κυμάνσεις: δοκιμάζεται πάνω στη ζήλια, στον ανταγωνισμό, στην επιθυμία της κυριαρχίας. Ωστόσο, η Αθηνά, η Αφροδίτη, η Ήρα θα ξαναγίνουν σύντομα θεές, αφού περάσουν μέσα από την έριδα μεταξύ τους που προκαλεί η θηλυκή τους ματαιοδοξία.

Το σημείο στο οποίο πρέπει να σταθούμε περισσότερο είναι άλλο. Αφορά την αντίφαση που προκύπτει από την πλατωνική θέση ότι όλοι οι άνθρωποι κυοφορούν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο. Ναι, αλλά δεν μπορούν όλοι να γεννήσουν, διότι δεν μπορούν όλοι να γεννήσουν μέσα στο καλό, και γέννα μόνο μέσα στο καλό νοείται. Οι μεν έχουν ένα έμβρυο καχεκτικό μέσα τους, που δεν είναι δυνατόν να βγει στο φως, οι δε έχουν ένα άλλο, υγιές έμβρυο, ικανό να αναπτυχθεί. Επομένως, η κυοφορία για ορισμένους δεν θα τελεσφορήσει. Τι θα γίνει μ' αυτούς; Αν φαντασθούμε αυτή την κατάσταση, οι σκέψεις μας θα πάρουν αναγκαστικά έναν δρόμο που οδηγεί σε παθολογικά ευρήματα. Η ματαίωση μιας γέννησης επιφέρει θλίψη, καθώς και μια τάση του ατόμου για αυτοκατηγορία, που για να μην οξυνθεί περισσότερο, καταλήγει συχνά στο αντίθετο: σε μίσος εναντίον κάποιων υποτιθέμενων υπαιτίων ή και του κόσμου, της ζωής ή του Θεού. Στη θέση του πλάσματος που δεν γεννήθηκε έρχεται να κλαψουρίσει και να γκρινιάξει η μνησικακία.

Στους αντίποδες βρίσκονται εκείνοι για τους οποίους προδιαγράφεται αίσια έκβαση. Θα φέρουν στην ύπαρ-

ξη ένα ον υπέρχρονο, επειδή την ιδέα αυτού του όντος την έχουν υιοθετήσει εδώ και καιρό. Σιτίζεται η ιδέα μέσα στην ψυχή τους που είναι ερωτευμένη με το σχέδιό της να γίνει μητέρα. Ένα πρόπλασμα αιώνιου βρίσκεται κουλουριασμένο στα σπλάχνα της. Αυτό την κινεί, αυτό την παροτρύνει να απευθυνθεί προς το ύπατο Ον, ανώτερο κάθε άλλου, για να λάβει την ευλογία του. Κι εκείνο τη δίνει, αναγνωρίζοντας σ' αυτό το αίτημα την επιθυμία ενός πλάσματος με το οποίο θα μπορούσε να συνδιαλεχθεί, να το έχει για συντροφιά, να έχει έναν συνομιλητή στον κόσμο. Έχει λοιπόν ανάγκη το ύπατο Ον από ένα πλάσμα που εξ ορισμού είναι ατελής; Υποφέρει ακόμη και η εξοχότητά του από μοναξιά; Αν ονομασθεί θεός η ουσία αυτή, πώς είναι δυνατόν να την εννοήσουμε σαν μια καρδιά που ραγίζει από λύπη ή που φουσκώνει από χαρά ανάλογα με το τι βλέπει να κάνουμε εμείς, οι θνητοί, και με το πώς εμείς την καλούμε μέσα στις νύχτες μας;

Δεν θα δοθεί ποτέ απάντηση σ' αυτά. Ένα πράγμα όμως είναι βέβαιο. Πως αν υπάρχει έρωτας για το παντοτινό, η ψυχή αφουγκράζεται κάτι σαν συγκατάνευση που οπωσδήποτε καταλαβαίνει πως έρχεται από πολύ μακριά. Είναι απλώς η ηχώ της φωνής της; Μα, αν είναι έτσι, τότε τι επέτρεψε στη φύση να διέπεται από έναν τέτοιο νόμο;

Εν πάση περιπτώσει, τη σκέψη ότι είναι έγκλειστος στον εαυτό του και ότι τα εγχειρήματά του ρίχνονται σε ένα πέλαγος αδιαφορίας την απωθεί συνήθως ο άνθρωπος που φιλοδοξεί να δράσει. Θα επιδρούσε πάνω

του ανασχετικά η εντύπωση πως σε ό,τι κι αν κάνει δεν θα έχει κοντά του, αν και άορατο, κάποιον εταίρο.

Αν ρωτούσαν τα πιο δημιουργικά άτομα, τα περισσότερα θα απαντούσαν –ασφαλώς πιο κατηγορηματικά σε παλαιότερες εποχές απ’ ό,τι στη σύγχρονη– ότι μια εξωτερική ευμενής δύναμη και μια εσωτερική προδιάθεση συναντήθηκαν μέσα τους. Ετελέσθη γάμος μεταξύ τους. Καρπός της ένωσης ήταν ένα τέκνο προορισμένο να ορθοποδήσει και να αφήσει, όσο το δυνατόν, έντονα ίχνη μέσα στον χρόνο. Μόνο από τον έρωτα μπορούσε να δοθεί μια τέτοια κατεύθυνση. Αλλά ο ίδιος ο έρωτας στην πραγματικότητα εκτελούσε υπηρεσία: αποκάλυπτε το Όν, και κέντριζε την ψυχή του ανθρώπου, μέσα από την ταραχή και τη συγκίνηση, ώστε να φθάσει στην ευδαίμονα κατάφαση, στο να πει ναι στο αιώνιο, μολονότι αγνοεί ποια είναι η θέση του μέσα σ’ αυτό.